

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / AVGUST / 8-SON,
I-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, avgust.
I-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'RTA DAROMADLI MAMLAKATLARDA INNOVATSION XARAJATLARNING EKSPORT DIVERSIFIKATSIYASIGA TA'SIRI	20
Karimova Xulkar Raxmanali qizi Jalg'ashova Nazira Umbet qizi	
MINTAQADA SANOAT SALOHİYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	26
Mamedov Ko'palboy Masharipovich	
TA'LIM XIZMATLARINI BOSHQARISHDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA SIFATNI TA'MINLASH	30
Umarov Ravshanjon Gafurovich	
SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI	36
Mamurov Doniyor Eldorovich	
MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA YASHIL INVESTITSİYALARDAN FOYDALANISH TAMOIYILLARI VA USULLARI	43
Ro'zimov Doniyor Soporboy o'g'li	
TOSHKENT METROPOLITENI SANOATIDA MAHALLIYLASHTIRISH DARAJASINING DINAMIKASI VA UNI XALQARO TAJRIBA BILAN QIYOSIY BAHOLASH	49
Mansurov Xamrokul Ilxomovich	
ЦИФРОВАЯ САМООРГАНИЗАЦИЯ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ	56
Мирвосикий Хилола Хабибулла кизи	
XORAZM VILOYATIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-AMALIY TAHLILI	64
Z.Sh. Matniyozova	
DEVELOPMENT MECHANISMS OF EMBEDDED FINANCE SERVICES IN COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN BASED ON OPEN BANKING	69
Khurramova Fotima Bakhodir qizi	
IMPROVING THE PRACTICE OF FINANCING INVESTMENT PROJECTS THROUGH SYNDICATED LOANS PROVIDED BY COMMERCIAL BANKS	76
Xudaynazarov Davrbek Abdullayevich	
TASHQI SAVDO DINAMIKASI VA BANK MOLİYAVIY XAVFSIZLIGI: O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MISOLIDA AMALIY TAHLIL	83
Babadjanov Shuxrat Atxamovich	
GREEN LENDING PRACTICED AMONG UZBEK COMMERCIAL BANKS: SURVEY- BASED ASSESSMENT OF READINESS AND CONSTRAINTS	90
Avazov Azizbek Ashurali o'g'li	
"YANGI O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASI DOIRASIDA IQTISODIY O'ZGARISHLARNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI	96
Amirov Otabek Xudoyberdi o'g'li	
BARQAROR YASHIL INVESTITSİYALARNING QAYTA TIKLANUVCHI ENERGETIKA RIVOJIGA ROLINI VA HISSASINI TAHLIL QILISH: O'ZBEKISTON MISOLIDA	101
Zilola Kazakova	
HUDUD SANOATIDA KAPITAL VA MEHNAT RESURLARI SAMARADORLIGINI KOB-B-DUGLAS MODELİ YORDAMIDA BAHOLASH	113
Turayev Baxrom Ergashevich	

“MAHALLA BANKIRI” INSTITUTI DAVLATBANK HAMKORLIGINING OPERATSION BO‘G‘INI SIFATIDA: SAMARADORLIK MEZONLARI VA OPTIMAL YUKLAMA PARAMETRLARI	120
Nurmuratov Azamat Mamarizo o‘g‘li SHAHAR JAMOAT TRANSPORTI YO‘NALISHLARINING AHOLI EHTIYOJLARIGA MOSLIGINI TADQIQ ETISH (URGANCH SHAHRI MISOLIDA)	127
Abdullayeva Shahzodaxon Fazliddin qizi O‘ZBEKISTONDA QISHLOQ XO‘JALIGINI RO‘YXATGA OLISHNING AGRAR IQTISODIY O‘SISHNI TA‘MINLASHDAGI INSTITUTSIONAL ROLI	132
Shohujayeva Zebo Safoyevna Xolov Javlonbek Davronovich UZBEKISTAN KAK AKADEMIЧЕСКИЙ ХАБ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	138
Эргашева Шахло Тургуновна БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ КАК ИНФОРМАЦИОННАЯ ОСНОВА ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ ПРЕДПРИЯТИЯ	146
Маннапова Раъно Абборовна YOSHLAR TADBIRKORLIGINI MOLIVAVIY, INSTITUTSIONAL VA RAQAMLI QO‘LLABQUVVATLASHNING INTEGRATSIYALASHGAN RAQAMLI MODELLARI: “3M-PLATFORMA” VA “SMART YOUTH BUSINESS ECOSYSTEM” KONSEPSIYALARI	154
Xojiyev Ma‘murjon Muxsinjon o‘g‘li RAQAMLI BANK XIZMATLARINING IQTISODIY VA INSTITUTSIONAL XUSUSIYATLARI	163
Begimqulova Sevara Nurmamatovna KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI	169
Yusupov Muxiddin Soatovich Normaxmatov Fazliddin Nuriddin o‘g‘li OLIY TA‘LIMDA INNOVATSION MENEJMENT IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH	177
Abdullayev Farhod Ozodovich “YASHIL MAKON” UMUMMILLIY LOYIHASINI AMALGA OSHIRISHNING TASHKILIY-AMALIY NATIJALARI	180
Jamshidbek Bobojonov QISHLOQ XO‘JALIGI MAHSULOTLARI EKSPORTI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KLASSTERLARNING AHAMIYATI	184
Radjabova Mavluda Ergash qizi STRENGTHENING MAHALLA ENTREPRENEURSHIP THROUGH AN INTEGRATED ECOSYSTEM: FUNCTIONAL LINKAGES, DIGITAL COORDINATION, AND REGIONAL EVIDENCE	189
Zafarjon Odiljonovich Tuxtasinov MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA GENERATIV SUN‘IY INTELLEKT INFRATUZILMASINING NAZARIY ASOSLARI	195
Saidov Jaloladdin Allaberganovich KORXONALARDA BOSHQARUV QARORLARINI QABUL QILISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	202
Mamajonova Surayyoxon Maxmudjonovna PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASSTERLARIDA INNOVATSION RIVOJLANISHNING HUDUDIY XUSUSIYATLARINI BAHOLASH METODIKASI	207
Tojiyev Sa‘dulla Muhitdinovich INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION IMPROVING ECONOMIC INCENTIVE AND RESOURCE-ALLOCATION MECHANISMS AS A FACTOR IN INCREASING THE EFFICIENCY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES: EVIDENCE FROM THE “TECHNOPARK” ENTERPRISE	213
Erkinova Umidakhon Ilhom qizi	

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED RECRUITMENT SYSTEMS ON HIRING QUALITY	218
Mutalova Manzura Abdushukur qizi	
TOMORQA XO'JALIGI FAOLIYATI BILAN BOG'LIQ NOQISHLOQ XO'JALIGI FAOLIYATINING TA'SIRINI IQTISODIY BAHOLASH	224
U.U.Nurullayev	
SHAHAR HUDUDLARIDA EKOLOGIK MONITORING TIZIMINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	230
Asqarov Akmal Anvar o'g'li	
TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELINI BOSHQARISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	235
Ziyodullayev Sodikjon Mamadillayevich	
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA MOLIVAVIY NATIJALAR AUDITI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING YAXLIT TIZIMI	240
Bekchanov Faxriddin Atabekovich	
MAHALLIY TURIZMNI RIVOJLANLANTIRISHNING TASHKILIYIQTISODIY MEKANIZMINING ASOSIY FUNKSIYA VA PRINSIPLARI	246
Xayrullayev Elbek Xayrulla o'g'li	
ЛИЗИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ ТЕКСТИЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА: ФИНАНСОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ.....	250
Дадабоева Муштари Хамидиллаевна	
TIJORAT BANKLARIDA CHAKANA BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK BAHOLASH	261
Abdiraxmonov Farxod Arabboyevich	
HUDUDLAR IQTISODIY XAVFSIZLIGINI BOSHQARISH MEKANIZMLARINING NAZARIY MODELLARI	267
Jurayev Ismatulla Izzatullayevich	
FINANCIAL MODELS IN THE EDUCATION SECTOR: A COMPARATIVE INSTITUTIONAL ANALYSIS OF STATE, PRIVATE, AND MIXED FUNDING SYSTEMS	275
Imomov Inomiddin	
SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMI.....	281
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
NOAN'ANAVIY PUL-KREDIT SIYOSATI INSTRUMENTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA MAZMUNI.....	292
Djumonov Dilshod Safarolievich	
URBANIZATSIYA SHAROITIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASH MUAMMOLARI.....	302
Shodmonov Nurjaxon Shokir o'g'li	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI QO'LLAB QUVVATLASHNING IQTISODIY OMILLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	308
Reimbergenov Xurrambek Xushnudovich	
O'ZBEKISTONDA KO'CHMAS MULK BOZORI XIZMATLARINING HOZIRGI HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	314
Sadikova Dildora Abdulla qizi	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI.....	321
Baxadir Adilchayev	
EKOLOGIK TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH ORQALI BARQAROR RIVOJLANISHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	327
Ergasheva Mohinurxon Odilxon qizi	

BANK OPERATSIYALARI BO'YICHA ICHKI AUDIT AMALLARINING MAZMUNIIY VA USLUBIIY TAHLILI	331
Yuldashev Xurshidbek Mamirjonovich	
РАЗРАБОТКА И ПРИМЕНЕНИЕ МОДЕЛИ КОМПЕТЕНЦИЙ ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ	341
Гофурова Шахрибону Комол қизи	
INNOVATION-DRIVEN BUSINESS COMPETITIVENESS THROUGH DIGITAL TRANSFORMATION AND TECHNOLOGICAL CAPABILITY	349
Sarvinoz Asamova	
HUDUDIIY INVESTITSIIYA OQIMLARINI DIFFERENSIAL BAHOLASH ASOSIDA MINTAQAVIIY IQTISODIIY O'SISHNI MANZILLI RAG'BATLANTIRISH.....	359
Ismoilov Azizbek Rustamjon o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH YO'LLARI BO'YICHA XORIJ TAJRIBALARI.....	368
Samiyev Mirkamol Amriddin o'g'li	
ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ: СУЩНОСТЬ, РОЛЬ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ	372
Матчанов Умирзак Сейтжанович	
O'ZBEKISTONDA YASHIL LOGISTIKA TAMOIYILLARI ASOSIDA MULTIMODAL TRANSPORT-LOGISTIKA KORIDORLARINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIIY-IQTISODIIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	379
Islomjon Jamshedovich Jamshedov	
YASHIL INVESTITSIIYALARNING HUQUQIYINSTITUTSIONAL ASOSLARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	389
Temirova Nozima Shuhrat qizi	
ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARIDA MOLIIYAVIIY TAHLILNING ZAMONAVIIY YONDASHUVLARI VA XALQARO TAJRIBA	395
Amanqulova Muxlisa Narsafar qizi	
MEHNAT UNUMDORLIGI VA MEHNAT RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI BAHOLASH.....	403
Rashidov Zuhridin Sanjar o'g'li	
MINTAQI IQTISODIIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA KLASSTERLASHNING ASOSIIY TAMOIYILLARI VA KONSEPTUAL ASOSLARI	408
Movlonova Dilrabo Nomoz qizi	
HUDUD IQTISODIIY TIZIMIDA INNOVATSION INFRATUZILMANING BARQAROR RIVOJLANISHGA TA'SIRINI BAHOLASH	412
Sapayev Sindor Qadamboy o'g'li	
KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMDA KPINING AHAMIYATI VA UNI JORIY ETISHNING ILMIY-NAZARIY YONDOSHUVLARI.....	418
Botirjon Ergashov	
MO'YNA VA TRIKOTAJ MATERIALLARNI YOPISTIRISH UCHUN SUVLI POLIMER YOPISTIRUVCHI KOMPOZITSIIYA: TARKIBI, TAYYORLASH USULI VA XOSSALARI.....	424
Temirova Gulnoz Ibodovna	
Shodmonova Mijgona Salimovna	
SURXONDARYO VILOYATI TURIZM SALOHIYATINI BAHOLASHNING KOMPLEKS MODELII.....	429
Mamatov Sardor Ilyosovich	
Rashidova Nargiza Orifjon qizi	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA INTERNETMARKETING TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING EKONOMETRIK TAHLILI VA EMPIRIK NATIJALAR	435
Pirmatov Oybek Shovkat o'g'li	

XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA INSON KAPITALINI SAMARALI BOSHQARISH YO'LLARI	442
Raxmonov Shuxrat Shavkatovich	
PAXTA YETISHTIRISHDA QO'LLANILADIGAN BARQAROR QISHLOQ XO'JALIK AMALIYOTLARI: XALQARO ILMIY ADABIYOTLARNING TIZIMLI TAHLILI	447
Rashitova Nilufar Xatambayevna	
Mirkasimov Baxrom Ravshanovich	
Karimov Komiljon Xamidovich	
Abduvaliyeva Nilufar Muxamadnosir qizi	
RAQAMLI BANKLAR VA KIBERXAVFSIZLIK: ZAMONAVIY TAHDIDLAR VA HIMOA USULLARI	465
Abrorov Azizjon Akobirovich	
HUDUDLAR RIVOJLANISHI SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH UCHUN XAVFSIZLIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YONDASHUVLARI	470
Xalilov Nurullo Xamidillayevich	
HUDUDIY INVESTITSIYA OQIMLARINI DIFFERENSIAL BAHOLASH ASOSIDA MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI MANZILLI RAG'BATLANTIRISH.....	476
Ismoilov Azizbek Rustamjon o'g'li	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARI INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLİYALASHTIRISH AMALIYOTINING TAHLILI.....	485
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
O'ZBEKISTONDA XALQARO EKOLOGIK MAJBURIYATLARNI AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT SIYOSATI VA HUQUQIY JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI	491
G'ayratullayev Noxidxon Iqboljon o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLASHTIRISH ORQALI TIJORAT RISKLARINI KAMAYTIRISH IMKONIYATLARI	495
Sharipova Gulmira Toxirovna	
MINTAQAVIY RIVOJLANISH TUSHUNCHASI, MAZMUNI VA TARKIBIY ELEMENTLARI.....	502
Rasuljonov Abu Bakr Abdumalik o'g'li	
SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION FAOLIYATNING IQTISODIY MOHIYATI VA INVESTITSION LOYIHALARNI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI	507
Sarimsaqov Sherzod Xamidovich	
DAVLAT QIMMATLI QOG'OZLARI MUOMALASI VA ULARNING DAROMADLILIK XUSUSIYATLARINING MOLİYA BOZORI DINAMIKASIGA TA'SIRI.....	512
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	
KICHIK BIZNESNI MOLİYAVIY QO'LLABQUVVATLASH TIZIMINI RIVOJLANTIRISH ORQALI TADBIRKORLIK FAOLLIGINI OSHIRISH.....	518
Kamoldinov Davronbek Ikromjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TIBBIY TA'LIMNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI: GORIZONTAL MODEL VA 2026-YILGACHA RIVOJLANISH PROGNOZI.....	522
Nazarov Baxrom Mustafayevich	
QURILISH XIZMATLARI BOZORINING IQTISODIY MOHIYATI, MAZMUNI VA XIZMATLAR IQTISODIYOTIDAGI O'RNI	529
Shakarov Davron Ulashboyevich	
QISHLOQ JOYLARDA "AQLLI AGROTURIZM" VA RAQAMLI GEOAXBOROT TEKNOLOGIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY-INNOVATSION MODELLARI.....	537
Eshimova Sevinch Baxtiyor qizi	
ATMOSFERA IFLOSLANISHINING QISHLOQ XO'JALIGI HOSILDORLIGIGA TA'SIRI: HUDUDIY STATISTIKA ASOSIDAGI PANEL TAHLILI VA METODOLOGIK MUAMMOLAR.....	542
Eshpulatov Dostonbek Boxodir o'g'li	

KORXONALARNING STRATEGIK RIVOJLANISHINI BOSHQARISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	556
Rasulov Baxtiyor Bahodirovich	
OLIY TA'LIM TIZIMIDA PROFESSOR-O'QITUVCHILAR RESURSI TAQSIMOTI: TALABA-O'QITUVCHI NISBATINING TOIFAVIY TAHLILI VA DIFFERENSIAL TARTIBGA SOLISH MASALALARI	561
Mamajonova Mukhlisakhon Muzaffar qizi	
TO'QIMACHILIK SANOATI IQTISODIY SALOHİYATINING ASOSIY DETERMINANTLARI: XORIJIY TAJRIBA VA O'ZBEKISTON UCHUN USTUVOR YO'NALISHLAR.....	567
Yuldashev G'olibjon Turgunovich	
СТРАТЕГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ	576
Абдуллаева Одинахон Гайратжон қизи	
BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI BOSHQARUV FAOLIYATIGA TAYYORLASH MUAMMOSINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	583
Akramov Izzat Ikromovich	
Rahmatov Shuxrat Axadovich	
ESG DISCLOSURE IN UZBEKISTAN'S STATE-OWNED ENTERPRISES: A REVIEW OF 2023 SUSTAINABILITY REPORTS.....	588
Zamira Ataniyazova	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA XODIMLARNING SHAXSIY BOSHQARUVINI TASHKIL ETISHNI TAKOMILLASHTIRISH	594
Djumaniyazova Jamila Davronovna	
SURXONDARYO VILOYATIDA TURIZM INFRATUZILMASIGA INVESTITSİYALARNI JALB ETISH HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI.....	599
Omonova Nigora Bahodir qizi	
EKSPORTYOR SANOAT KORXONALARIDA MARKETING STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI	606
Shoxida Ibadullayeva	
TASHQI SAVDODA VALYUTA NAZORATINING AYRIM TALABLARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI MAMLAKAT EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH	612
Israilov Avazbek Rustam o'g'li	

TASHQI SAVDODA VALYUTA NAZORATINING AYRIM TALABLARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI MAMLAKAT EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH

Israilov Avazbek Rustam o'g'li
Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi
Bojxona qo'mitasi bo'lim boshlig'i
E-mail: isroilovavazbek18@gmail.com
ORCID: 0009-0007-4684-5702

Annotatsiya: Tashqi savdo operatsiyalarida valyuta nazoratining amaldagi tartiblari va ularning eksport faoliyatiga ta'siri ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilingan. O'zbekistonda eksportni tartibga solishning huquqiy asoslari, valyuta nazoratining mavjud mexanizmlari hamda eksportchi korxonalar faoliyatida yuzaga kelayotgan muammolar o'rganilgan. Xalqaro tajriba va ilg'or amaliyotlar asosida valyuta nazoratining ayrim talablarini soddalashtirish, nazorat tizimini xavfga asoslangan yondashuv asosida takomillashtirish hamda tashqi savdo jarayonlarini raqamlashtirish eksport faoliyatini rag'batlantirish va mamlakat eksport salohiyatini oshirishning muhim omillari ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: valyuta nazorati, tashqi savdo, eksport salohiyati, eksportni rag'batlantirish, savdoni yengillashtirish, xavfga asoslangan nazorat, debitorlik qarzdorligi, raqamlashtirish, "E-kontrakt" axborot tizimi, savdo uylari.

Аннотация: Проведён научно-практический анализ действующих процедур валютного контроля во внешнеэкономических операциях и их влияния на экспортную деятельность. Рассмотрены правовые основы регулирования экспорта в Республике Узбекистан, действующие механизмы валютного контроля, а также основные проблемы, возникающие в деятельности предприятий-экспортёров. На основе международного опыта и передовой практики обосновано, что упрощение отдельных требований валютного контроля, совершенствование системы контроля на основе риск-ориентированного подхода и цифровизация внешнеэкономических процессов являются важными факторами стимулирования экспортной деятельности и повышения экспортного потенциала страны.

Ключевые слова: валютный контроль, внешняя торговля, экспортный потенциал, стимулирование экспорта, упрощение процедур торговли, риск-ориентированный контроль, дебиторская задолженность, цифровизация, информационная система «E-kontrakt», торговые дома.

Abstract: A scientific and practical analysis of the current currency control procedures in foreign trade operations and their impact on export activities is presented. The legal framework for export regulation in Uzbekistan, existing currency control mechanisms, and the key challenges faced by exporting enterprises are examined. Drawing on international experience and best practices, it is substantiated that simplifying certain currency control requirements, improving the control system through a risk-based approach, and digitalizing foreign trade processes are important factors in promoting export activities and enhancing the country's export potential.

Keywords: currency control, foreign trade, export potential, export promotion, trade facilitation, risk-based control, accounts receivable, digitalization, "E-kontrakt" information system, trading houses.

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillar sifatida eksport faoliyatini kengaytirish va xorijiy investitsiyalar hajmini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ikki yo'nalish mamlakat iqtisodiyotiga xorijiy valyuta resurslarini jalb etish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda aholi farovonligini oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, so'nggi yillarda mamlakatimizda eksportni qo'llab-quvvatlash, tashqi savdoni liberallashtirish va investitsiyaviy muhitni yaxshilash iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentyabrdagi "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5177-son¹ Farmonining qabul qilinishi valyuta siyosati va tashqi savdo faoliyati sohasini takomillashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hamda eksport salohiyatini oshirish borasidagi asosiy qadamlardan biri bo'ldi [1].

Bu borada mulkchilik shaklidan qat'i nazar, barcha eksportchi korxonalarning chet el valyutasidagi tushumini majburiy sotish bo'yicha talabning bekor qilinishi, chet el valyutasini erkin sotib olish va sotish, mablag'larni o'z xohishiga ko'ra erkin tasarruf etish hamda milliy valyutaning chet el valyutasiga nisbatan kursini belgilashda faqat bozor mexanizmlarining qo'llanilishi mamlakatimizning eksport salohiyatini yanada oshirishga xizmat qildi.

Shu bilan birga, O'zbekistonning tashqi savdo salohiyatiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri uning geografik joylashuvi bilan bog'liqdir. Mamlakat dunyo okeaniga bevosita chiqish imkoniyatiga ega bo'lmagan, ikki karra quruqlik bilan o'ralgan (*double landlocked*) davlatlardan biridir. Mazkur geografik omil transport-logistika xarajatlarini maqbullashtirish, yetkazib berish muddatlarini qisqartirish hamda tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni yanada oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish zaruratini yuzaga keltiradi.

O'z navbatida, BMT dasturlari va Jahon banki tavsiyalariga asosan, bunday davlatlar uchun "Trade facilitation (savdoni yengillashtirish)" loyihalarini amalga oshirish va mavjud tartib-taomillarni soddalashtirishga qaratilgan institutsional islohotlarni amalga oshirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Shu bois, geografik omillar bilan bog'liq masalalarni savdoni yengillashtirish va tartibotlarni takomillashtirish orqali samarali hal etish imkoniyatlari mavjud [2].

Bugungi kundagi tartibotlarga nazar tashlansa, mamlakatimizda eksportchi korxonalarning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini yanada oshirish, ma'muriy yuklamalarni maqbullashtirish va eksport operatsiyalari samaradorligini yuksaltirish maqsadida ayrim tartib-taomillarni yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rish mumkin.

O'z navbatida, mamlakatimiz eksport salohiyatini yanada kuchaytirish maqsadida muhim vazifalar belgilab olingan [3]. Jumladan:

- jami eksport hajmining (oltinsiz) yillik 15 foizga o'sishini ta'minlash;
- eksportchi korxonalar sonini 15 mingga yetkazish;
- tayyor va yarim tayyor mahsulotlar ulushini 70 foizga yetkazish;
- eksportda xalqaro standartlarni joriy qilgan korxonalar sonini 5 mingga yetkazish;
- milliy standartlarni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish darajasini 80 foizga yetkazish;
- 8 mingga yaqin yangi xalqaro standartni asl holatda (tilida) qabul qilish;
- xorijiy bozorlarga jami 15 ta nufuzli milliy brendni chiqarish;
- raqamli xizmatlar eksporti hajmini 5 milliard dollarga yetkazish;
- IT-park rezidentlari ichida eksportyorlar ulushini 40 foizga yetkazish;
- turizm xizmatlari eksportini 6 milliard dollarga yetkazish;
- milliy kinematografiya mahsulotlari eksportini 1,5 million dollarga yetkazish;
- qishloq xo'jaligi sohasida eksport hajmini 10 milliard dollarga yetkazish.

Shu nuqtai nazardan, tashqi savdoni rag'batlantirishga qaratilgan davlat siyosatining muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida valyuta nazorati tizimini zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda takomillashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Valyuta nazoratining eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi hamda risklarga asoslangan samarali mexanizm sifatida tashkil etilishi mamlakat eksport salohiyatini yanada oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tashqi savdoni yengillashtirish va eksport faoliyatini rivojlantirish masalalari xalqaro tashkilotlar tomonidan keng o'rganilgan. Jumladan, BMTning dengizga chiqish imkoniyati cheklangan davlatlar bo'yicha dasturida bunday mamlakatlarda savdo xarajatlarini kamaytirish va savdo jarayonlarini yengillashtirish muhim yo'nalish sifatida belgilangan (United Nations, 2014). Jahon savdo tashkilotining Savdoni yengillashtirish to'g'risidagi bitimida tashqi savdo tartib-taomillarini soddalashtirish va ularning shaffofligini oshirishga e'tibor qaratilgan (WTO, 2017). OECD tadqiqotlarida esa savdo jarayonlarini soddalashtirish, raqamlashtirish va davlat organlari o'rtasidagi axborot almashinuvini takomillashtirish savdo xarajatlarini kamaytirishning muhim omillari sifatida ko'rsatilgan (OECD, 2021).

Jahon bojxona tashkilotining SAFE Framework va AEO Compendium hujjatlarida bojxona nazoratini xavfga asoslangan yondashuv asosida tashkil etish hamda ishonchli tadbirkorlar uchun soddalashtirilgan

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentyabrdagi "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5177-son Farmoni: <https://lex.uz/uz/docs/-3326421>

tartib-taomillarni qo'llash masalalari yoritilgan (WCO, 2021; WCO, 2022). Xalqaro Savdo Palatasining UCP 600 qoidalari xalqaro savdoda hisob-kitoblarning huquqiy va amaliy mexanizmlarini belgilab beradi (ICC, 2007). Jahon banking Trade Facilitation Support Program va Doing Business tadqiqotlarida esa savdo jarayonlarini soddalashtirish, ma'muriy tartib-taomillarni maqbullashtirish va biznes uchun qulay muhit yaratish masalalariga e'tibor qaratilgan (World Bank, 2020).

Mazkur tadqiqotning ushbu adabiyotlardan farqli jihati shundaki, xalqaro tajribada ilgari surilgan savdoni yengillashtirish, xavfga asoslangan nazorat va ma'muriy tartib-taomillarni soddalashtirish tamoyillari O'zbekistonning amaldagi valyuta nazorati tizimi bilan bog'liq holda tahlil qilinib, eksport operatsiyalarini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda tashqi savdo operatsiyalarida valyuta nazoratining eksport faoliyatiga ta'sirini baholash hamda uni takomillashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqishda bir nechta tadqiqot usullaridan foydalanildi. Jumladan, qiyosiy-huquqiy tahlil yordamida O'zbekiston Respublikasining valyuta nazorati sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlari xalqaro tajriba bilan taqqoslandi, tizimli va mantiqiy tahlil usullari orqali amaldagi tartibotlarning eksport faoliyatiga ta'siri baholandi.

Shuningdek, statistik tahlil usuli asosida O'zbekiston Respublikasi Bojxona qo'mitasi, Milliy statistika qo'mitasi hamda boshqa vakolatli organlarning tashqi savdo ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Tadqiqotda xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, IMF, UNCTAD, OECD va boshqalar) hisobotlari hamda ilg'or xorijiy tajribalar o'rganildi. Tadqiqot natijalarini asoslashda kontent tahlili, qiyosiy tahlil va amaliy kuzatuv (case study) usullaridan ham foydalanildi.

Bundan tashqari, tadqiqotda muallifning bojxona organlaridagi amaliy faoliyati davomida shakllangan kuzatuvlari, eksport shartnomalari ijrosi bilan bog'liq amaliy holatlar hamda "E-kontrakt" tashqi savdo axborot tizimi ma'lumotlari asosida olib borilgan empirik tahlil natijalaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ta'kidlash joizki, mamlakatimizda 2017-yildan boshlab valyuta siyosatini liberallashtirish, tashqi savdoni erkinlashtirish, eksportni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash borasida tizimli islohotlar amalga oshirib kelinmoqda.

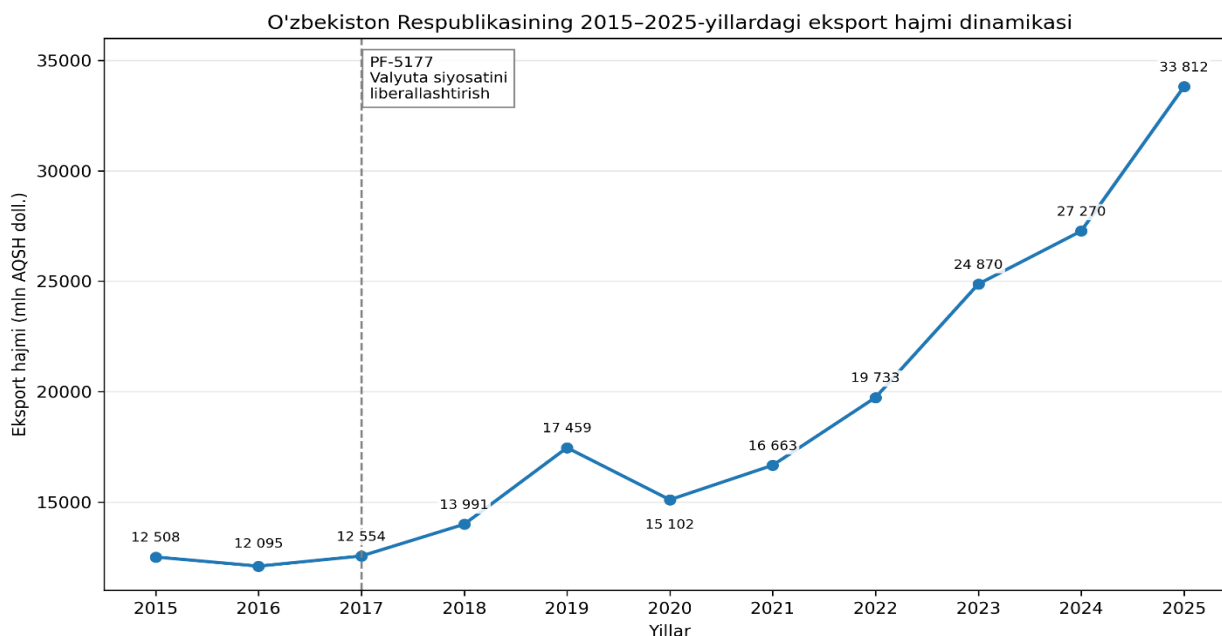
Misol tariqasida mazkur islohotlarning ayrimlariga to'xtalib o'tsak:

- eksportchi korxonalarning chet el valyutasidagi tushumini majburiy sotish bo'yicha talab bekor qilindi;
- tovarlar eksportini oldindan to'lovni ta'minlamasdan yoki kafolatli shakllarni (akkreditiv, bank kafolati, sug'urta polisi) taqdim etmasdan amalga oshirishga ruxsat berildi [4];
- tovarlarni eksport kontraktini tuzmasdan, invoiceslar asosida oldindan to'lovni ta'minlash sharti bilan eksport qilishga ruxsat berildi;
- meva-sabzavot mahsulotlarini erkin narxlarda eksport qilishga ruxsat berildi [5];
- eksport kontraktlarini davlat bojxona xizmati organlarida hisobga qo'yish talabi bekor qilindi [6];
- mahalliy eksport qiluvchi korxonalarga 53 turdagi mahsulotni eksport qilishda avtomobil, temir yo'l va havo transportida tashish xarajatlarining 50 foizigacha bo'lgan miqdorini kompensatsiya qilish uchun subsidiyalar taqdim etish mexanizmi joriy qilindi (hozirda bekor qilingan) [7];
- eksportdan valyuta tushumining kechiktirilishiga yo'l qo'ygan xo'jalik subyektlari uchun qonunchilikda belgilangan jarima miqdorlari 2 baravarga kamaytirildi [8];
- oxirgi o'n ikki oy davomida 1 million AQSH dollaridan ortiq tayyor to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilgan korxonalarga asosiy va yordamchi ishlab chiqarish uchun butlovchi buyumlar, xomashyo va materiallarni olib kirishda bojxona to'lovlarini to'lash bo'yicha foiz hisoblanmagan hamda ularning to'lanishini ta'minlash talab etilmagan holda 120 kunga to'lovni kechiktirish (bo'lib-bo'lib to'lash) imkoniyati berildi [9];
- xavf darajasi past bo'lgan bojxona yuk deklaratsiyalarini inson omilisiz avtomatik ravishda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazish boshlandi [10];
- bir eksport shartnomasi doirasida kelib tushmagan valyuta summasi eksportga yuklangan jami mahsulot qiymatining 5 foizidan oshmagan taqdirda, u muddati o'tgan debitor qarzdorlik hisoblanmaydi va tadbirkorlik subyektiga nisbatan jarima qo'llanilmaydi [11];
- mahsulotlar eksporti bo'yicha 9 ta bosqichdan iborat bojxona rasmiylashtiruvi 3 baravarga qisqartirildi va "Eksport uch qadamda" axborot tizimi ishga tushirildi [12];
- eksport yo'nalishida 9 turdagi shartnomalar 1 turga birlashtirildi (eksport, birja-eksport, markazlashgan-eksport, konsignatsiya-eksport, qayta ishlash, lizing-eksport, olib chiqish, dasturiy ta'minot eksporti, savdo maydonchalari orqali eksport shartnomalari umumiy "eksport" shartnomasiga birlashtirildi) [13];

- “E-kontrakt” tashqi savdo axborot tizimi contract.customs.uz saytiga joylashtirilib, ishga tushirildi [14];
- qora metallar va qora metallar prokati mahsulotlarini oldindan haqini to‘lamasdan eksportga chiqarishga ruxsat berildi [15];
- “BB” va undan yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lgan tadbirkorlik subyektlariga eksport operatsiyalari bo‘yicha muddati o‘tkazib yuborilgan debitor qarzdorlik mavjud bo‘lsa ham, tovarlarni oldindan haqini to‘lamasdan eksportga chiqarishga ruxsat berildi [16].

Mazkur islohotlar natijasida mamlakatimizning eksport salohiyati jadal sur‘atlarda o‘sib borayotganligini yaqqol ko‘rish mumkin (1-rasm).

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasining 2015–2025-yillardagi eksport hajmi dinamikasi²

Xususan, 2015–2025-yillar davomida mamlakat eksport hajmi 12,5 mlrd AQSH dollaridan 33,8 mlrd AQSH dollariga yetib, 21,3 mlrd AQSH dollariga yoki 170,3 foizga oshgan. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, aynan 2017-yil mamlakatimiz eksport salohiyatini yuksaltirishdagi dastlabki bosqich sifatida muhim o‘rin tutadi.

Jumladan, 2018–2019-yillarda eksport hajmi mos ravishda 11,4 foiz va 24,8 foizga o‘ydi. 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi ta‘sirida eksport hajmi 13,5 foizga qisqargan bo‘lsa-da, 2021-yildan boshlab tiklanish jarayoni kuzatilib, 2023-yilda 26 foiz, 2025-yilda esa 24 foizlik o‘sish qayd etildi.

Mazkur tendensiya O‘zbekistonda tashqi savdoni liberallashtirish, eksportni qo‘llab-quvvatlash hamda valyuta siyosatini erkinlashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlarning ijobiy natija berayotganligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, mamlakat eksport imkoniyatlarini yanada kengaytirish maqsadida valyuta nazoratining eksport faoliyatiga oid ayrim talablarini maqbullashtirish va takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

(i) Tovarlarni eksport shartnomasini tuzmasdan invoys asosida eksport qilish masalasi

O‘zbekistonda tovarlar eksporti asosan eksport shartnomalari asosida amalga oshiriladi. Amaldagi qonunchilikka muvofiq, tovarlar eksportini shartnoma tuzmasdan, invoys asosida ham amalga oshirishga ruxsat berilgan.

Biroq, invoys asosida eksport qilishda xorijiy xaridor tomonidan eksport qiymatining kamida 50 foizi oldindan to‘langan bo‘lishi talab etiladi.

Ayni vaqtda eksport shartnomasi asosida amalga oshiriladigan eksport operatsiyalarida bunday talab mavjud emas va eksportyor tovarni “no факты (qarzgа sotish)” sharti asosida eksport qilishi mumkin.

Natijada iqtisodiy mazmuni bir xil bo‘lgan eksport operatsiyalariga nisbatan turli huquqiy talablar qo‘llanilmoqda. Shu jihatdan, invoys asosida eksport mexanizmini amaliyotda yanada kengroq qo‘llash uchun mavjud talablarni maqbullashtirish imkoniyatlari mavjud.

Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 2017–2025-yillar davomida invoys asosida rasmiylashtirilgan eksport operatsiyalarining umumiy qiymati 11,2 mln AQSH dollarini tashkil etib, jami eksport hajmining o‘rtacha

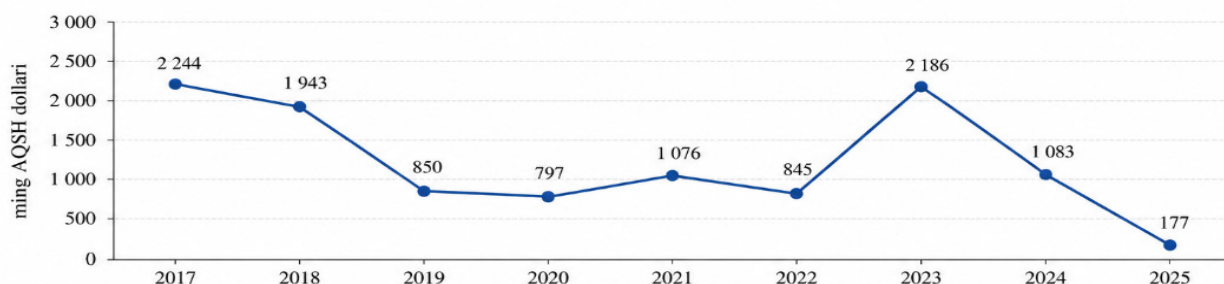
2 Milliy statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

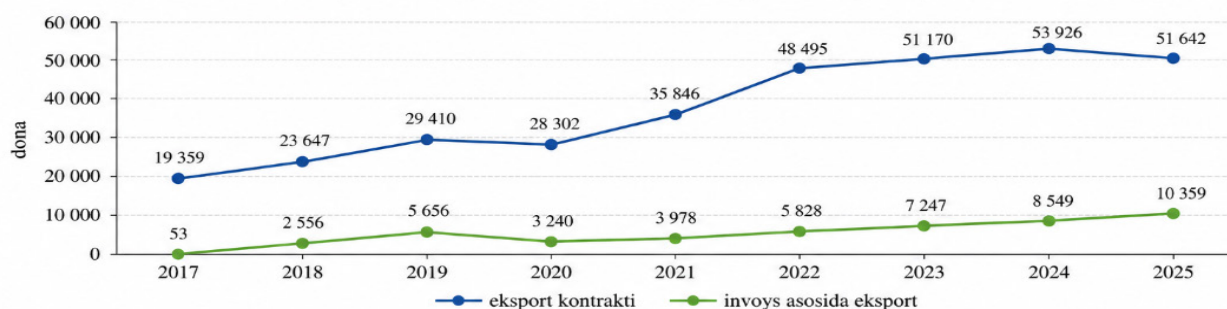
0,01 foizidan ham oshmagan. Xususan, 2017-yilda invoys asosidagi eksport hajmi 2,24 mln AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 177 ming AQSH dollarini tashkil etgan. Mazkur holat invoys asosidagi eksport mexanizmidan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurligini ko'rsatadi (2-rasm).

Shu bilan birga, operatsiyalar soni bo'yicha o'tkazilgan tahlillar invoys asosidagi eksport soni yildan-yilga ortib borayotganligini ko'rsatadi. Jumladan, 2017-yilda invoys asosida 53 ta eksport operatsiyasi amalga oshirilgan bo'lsa, 2025-yilda ularning soni 10 mingdan oshgan. Shu davrda eksport shartnomalari soni 19 359 tadan 51 642 tagacha oshgan bo'lib, invoys asosidagi eksport operatsiyalarini yanada kengaytirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi (2,3-rasm).

2-rasm. 2017–2025-yillarda invoys asosidagi eksport dinamikasi (ming AQSH dollari)

3-rasm. 2017–2025-yillarda eksport kontraktlari va invoys asosidagi eksport soni dinamikasi (dona)

2–3-rasmlar. 2017–2025-yillarda invoys asosidagi eksport hajmi hamda eksport kontraktlari va invoys asosidagi eksport operatsiyalari soni dinamikasi³

Shuningdek, eksport tushumining o'z vaqtida qaytishini ta'minlash bilan bog'liq jarayonlar amaldagi qonunchilikda boshqa huquqiy mexanizmlar orqali ham tartibga solingan [18]. Jumladan:

- soliq organlari tomonidan muddati o'tgan debitor qarzdorlik uchun moliyaviy jarimalar qo'llaniladi;
- bojxona organlari eksportyorning keyingi eksport operatsiyalarini oldindan to'lov yoki kafolatli to'lov shakllari asosida amalga oshirishini talab qiladi;
- tijorat banklari tranzaksiyalarni kafolatli shakllar asosida amalga oshiradi (1-jadval).

1-jadval

Shartnoma va invoys asosidagi eksport operatsiyalarining qiyosiy tahlili

Ko'rsatkich	Eksport shartnomasi asosida	Invoys asosida
Eksport qilish mumkinligi	Ha	Ha
Qarzga sotish	Ha	Yo'q
50 foiz oldindan to'lov	Talab qilinmaydi	Majburiy
Debitor qarzdorlik yuzaga kelishi	Mumkin	Mumkin
Soliq nazorati	Mavjud	Mavjud
Bojxona nazorati	Mavjud	Mavjud
Bank nazorati	Mavjud	Mavjud

3 Bojxona qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Jahon amaliyotida eksport operatsiyalarida to'lov shaklini tanlashda eksportyor va importyor o'rtasidagi o'zaro kelishuv muhim o'rin tutadi. Masalan, Germaniya, Turkiya, Janubiy Koreya va Singapurda eksport operatsiyalarida oldindan to'lov, ochiq hisob (*Open Account*), hujjatli inkasso (*Documentary Collection*) yoki akkreditiv (*Letter of Credit*) kabi hisob-kitob shakllari eksportyor va importyorning o'zaro kelishuvi asosida belgilanadi.

Jahon savdo tashkilotining Savdoni yengillashtirish to'g'risidagi bitimida (*Trade Facilitation Agreement*) eksport-import jarayonlaridagi ma'muriy talablarni maqbullashtirish savdo xarajatlarini kamaytirish va tashqi savdoni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida e'tirof etilgan [19].

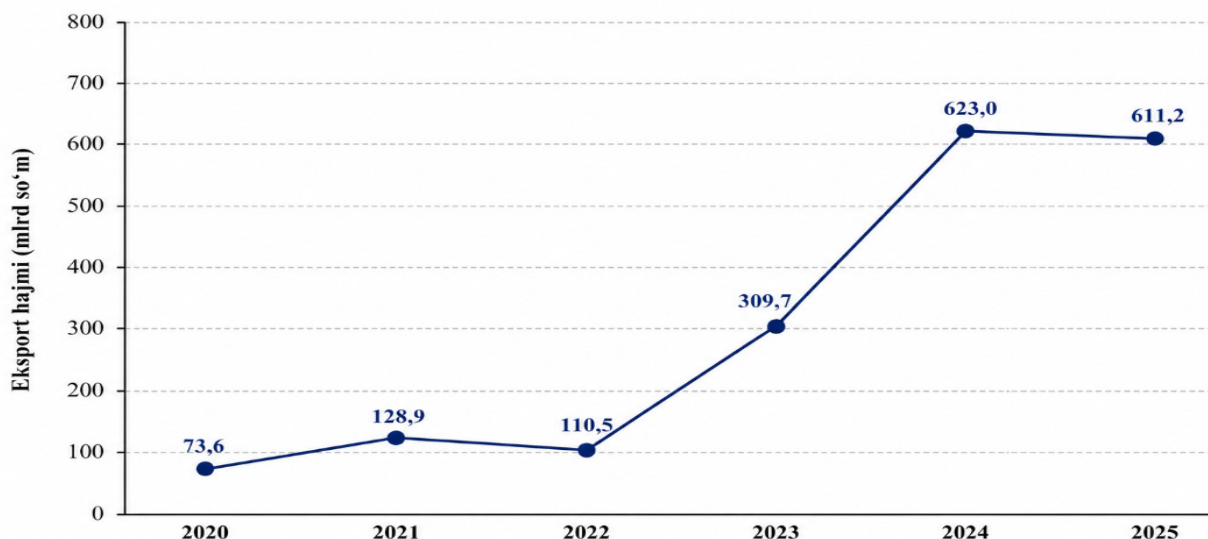
Shu sababli, eksport tushumini ta'minlash bo'yicha bir vaqtning o'zida uchta nazorat mexanizmi amal qilayotgan sharoitda invoices asosida eksport qilish uchun qo'shimcha ravishda 50 foizlik oldindan to'lov talabini belgilashni yanada maqbullashtirish eksport operatsiyalarini soddalashtirish va eksportyorlar uchun qulay shart-sharoitlarni kengaytirishga xizmat qilishi mumkin.

(ii) Tovarlarini milliy valyutada eksport qilishda to'lov shartlarini liberallashtirish masalasi

Mamlakatimizda eksport operatsiyalari xorijiy valyutada ham, milliy valyutada ham amalga oshirilishi mumkin. Qo'shni davlatlar bilan savdo aloqalarining rivojlanishi natijasida milliy valyutada eksport hajmi ham bosqichma-bosqich ortib bormoqda. Eksport tovarlarining asosiy ulushini kalava ip, to'qimachilik mahsulotlari, meva-sabzavot, metall va metall buyumlar tashkil etgan.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy valyutada eksport amaliyoti mavjud bo'lib, uning hajmi so'nggi yillarda barqaror o'sib bormoqda. Xususan, 2020-yilda milliy valyutada amalga oshirilgan eksport hajmi 73,6 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 611,2 mlrd so'mga yetgan. Ya'ni, qisqa davr ichida milliy valyutadagi eksport hajmi qariyb 8,3 baravarga oshgan (4-rasm).

4-rasm. 2020–2025-yillarda milliy valyutada eksport hajmi dinamikasi (mlrd so'm)

4-rasm. 2020–2025-yillarda milliy valyutada amalga oshirilgan eksport hajmi dinamikasi (mlrd so'm)⁴

Mazkur ko'rsatkichlar milliy valyutada eksport operatsiyalariga amaliy ehtiyoj mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, amaldagi valyuta nazorati talablari xorijiy valyutada va milliy valyutada amalga oshiriladigan eksport operatsiyalariga nisbatan turlicha yondashuvni nazarda tutadi. Shu bois, milliy valyutadagi eksportning jami eksportdagi ulushi 2025-yilda 0,3 foizni tashkil etgan.

Xususan, xorijiy valyutada eksport qilinayotgan tovarlarni muddatli to'lov (qarzga sotish) sharti asosida realizatsiya qilishga ruxsat berilgan bo'lsa, milliy valyutada eksport qilinayotgan tovarlar uchun oldindan to'lov yoki akkreditiv, bank kafolati yoxud sug'urta polisi kabi kafolatli to'lov shakllaridan foydalanish majburiy hisoblanadi.

Natijada tovarlarni xorijiy va milliy valyutada eksport qilish talablari o'rtasida muayyan tafovut yuzaga keladi (2-jadval).

4 Bojxona qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2-jadval
Xorijiy va milliy valyutada eksport operatsiyalarining qiyosiy tahlili⁵

Ko'rsatkich	Xorijiy valyutada	Milliy valyutada
Qarzga sotish	Ruxsat etiladi	Ruxsat etilmaydi
Oldindan to'lov	Talab qilinmaydi	Majburiy
Akkreditiv	Ixtiyoriy	Talab etiladi
Bank kafolati	Ixtiyoriy	Talab etiladi
Sug'urta polisi	Ixtiyoriy	Talab etiladi

Xalqaro amaliyotda eksport operatsiyalarida muddatli to'lov (*Open Account*) yoki boshqa hisob-kitob shakllaridan foydalanish hisob-kitob valyutasiga bog'liq ravishda cheklanmaydi, balki eksportyor va importyorning o'zaro kelishuvi asosida belgilanadi (ICC, 2007; ICC, 2023) [20]. Mazkur yondashuv hisob-kitob valyutasidan qat'i nazar, eksport operatsiyalari uchun teng huquqiy sharoit yaratish xalqaro savdo amaliyotining muhim tamoyillaridan biri ekanligini ko'rsatadi.

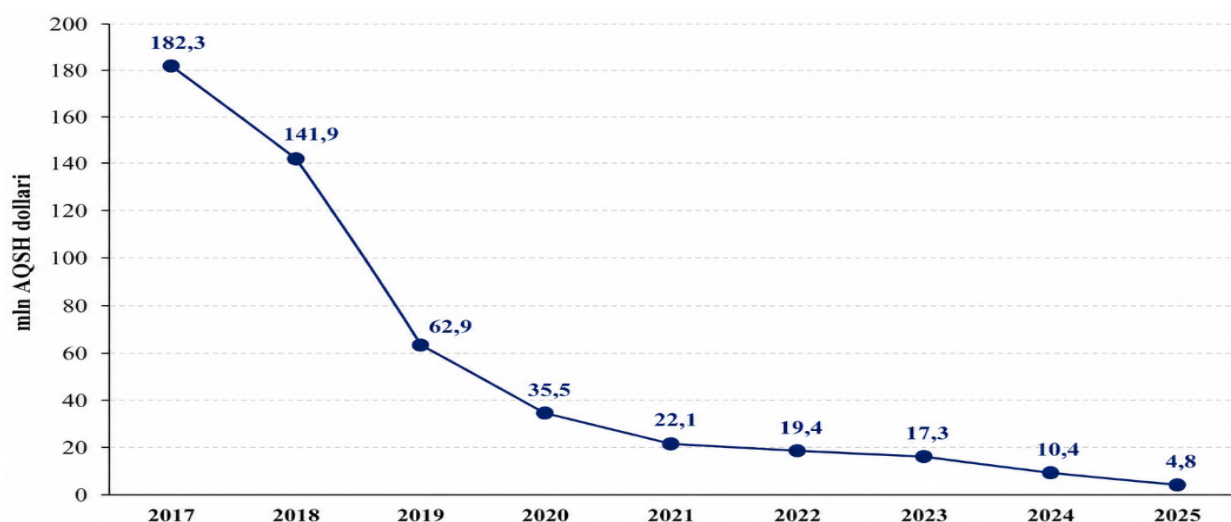
Milliy valyutada eksport operatsiyalarini amalga oshirish uchun yaratiladigan qulay sharoitlar nafaqat eksportni rag'batlantiradi, balki O'zbekiston so'mining mintaqaviy savdo hisob-kitoblaridagi rolini kuchaytirishga ham xizmat qiladi. Bu esa milliy valyutani bosqichma-bosqich xalqaro hisob-kitob vositasi sifatida kengroq qo'llashga zamin yaratadi.

(iii) Savdo uylari orqali amalga oshiriladigan konsignatsiya eksportini rag'batlantirish maqsadida valyuta tushumini ta'minlash muddatini uzaytirish

Jahon amaliyotida savdo uylari milliy mahsulotlarni xorijiy bozorlarda targ'ib qilish, yangi bozorlarni o'zlashtirish, marketing faoliyatini yo'lga qo'yish hamda eksport hajmini oshirishning muhim institutsional vositalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda savdo uylari orqali eksportni rivojlantirish maqsadida konsignatsiya asosida eksport qilish mexanizmi joriy etilgan. Qo'shimcha ravishda, 2017-yilda eksportni liberallashtirish doirasida savdo uylaridan tashqari eksport qiluvchi korxonalarga ham "eksport fakti" (qarzga sotish) sharti asosida mahsulot eksport qilish huquqi berildi. Dastlab bunday eksport operatsiyalarida valyuta tushumini ta'minlash muddati 120 kun etib belgilangan bo'lsa, 2020-yildan ushbu muddat 180 kungacha uzaytirildi.

Natijada bugungi kunda savdo uylari orqali konsignatsiya asosida eksport qilishda ham, oddiy eksport bo'yicha "eksport fakti"da ham valyuta tushumini ta'minlash muddati bir xil — 180 kunni tashkil etmoqda. Mazkur holat savdo uylari faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini yanada to'liq hisobga olish zaruratini yuzaga keltiradi (5-rasm).

5-rasm. 2017–2025-yillarda savdo uylari orqali amalga oshirilgan eksport hajmi dinamikasi (mln AQSH dollari)⁶

5 Muallif ishlanmasi

6 Muallif ishlanmasi

Buning natijasida savdo uylari orqali eksport hajmida sezilarli o'zgarishlar kuzatilgan. Jumladan, 2017-yilda 182,3 mln AQSH dollarini tashkil etgan eksport hajmi 2025-yilda 4,8 mln AQSH dollarini tashkil etgan.

Ilg'or xorijiy davlatlar, xususan, Yaponiya, Janubiy Koreya va Turkiyada savdo uylari eksportni rivojlantirishning asosiy institutsional vositalaridan biri hisoblanadi.

Xususan, OECD tadqiqotlarida eksportni institutsional qo'llab-quvvatlash, ayniqsa savdo uylari va eksportni rag'batlantirish agentliklari faoliyati tashqi bozorlarga chiqishni kengaytiruvchi muhim omil sifatida e'tirof etilgan (OECD, 2021) [21]. Mazkur tajribalar konsignatsiya asosida eksport qilinadigan mahsulotlar uchun nisbatan uzoqroq realizatsiya muddatini belgilash eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlashning samarali vositasi bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi (3-jadval).

3-jadval

Konsignatsiya va eksport fakti asosidagi eksport operatsiyalarining taqqoslanishi⁷

Ko'rsatkich	Konsignatsiya	Eksport fakti
Xaridor eksport vaqtida mavjud	Yo'q	Ha
Mahsulot omborga yuboriladi	Ha	Yo'q
Marketing talab etiladi	Ha	Yo'q
Xaridor keyinchalik topiladi	Ha	Yo'q
Valyuta tushumi muddati	180 kun	180 kun

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, konsignatsiya asosidagi eksport operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati oddiy eksport shartnomalaridan sezilarli darajada farq qiladi. Shu sababli valyuta tushumini ta'minlash muddatini har ikki eksport turiga nisbatan bir xil belgilash o'rniga, ularning o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Savdo uylari orqali eksport qilinadigan ayrim mahsulotlar, xususan, to'qimachilik, elektrotexnika, qurilish materiallari, kimyo sanoati va boshqa uzoq muddatli marketing hamda distribyutorlik tarmog'ini talab qiladigan mahsulotlar uchun valyuta tushumini ta'minlash muddatini 365 kun etib belgilash va tovar xususiyatidan kelib chiqib valyuta nazoratini differensial qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Natijada savdo uylari orqali eksport hajmi ortishi, yangi xorijiy bozorlarni egallash imkoniyatlari kengayishi, eksport geografiyasi diversifikatsiya qilinishi, yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar eksporti ko'payishi, mahsulotlarni xorijiy bozorlarda marketing qilish imkoniyatlari yaxshilanishi, eksportyorlarning logistika va savdo xarajatlari kamayishi hamda mamlakat eksport salohiyati oshishi mumkin.

(iv) Eksportyorlarga nisbatan muddati o'tgan debitor qarzdorlik uchun moliyaviy javobgarlikni qo'llashda differensial yondashuvni joriy etish

Amaldagi tartibotlarga ko'ra, tashqi savdo operatsiyalari bo'yicha muddati o'tgan debitor qarzdorlikka yo'l qo'ygan eksportyorlarga nisbatan moliyaviy jarima belgilangan. Qolaversa, ushbu eksportyorning keyingi eksport operatsiyalari oldindan to'lov yoki kafolatli shakllar asosida amalga oshiriladi.

O'z navbatida, eksportni rag'batlantirish maqsadida PF-250-son Farmon bilan barqarorlik reytingida "BB" va undan yuqori toifaga ega eksportyorlarga muddati o'tgan debitor qarzdorligi mavjud bo'lgan taqdirda ham keyingi eksport operatsiyalarini oldindan to'lovsiz yoki kafolatli shakllarsiz amalga oshirish huquqi berildi. Buning natijasida 2026-yilning dastlabki olti oyida tashqi savdo shartnomalari ijrosida muddati o'tgan debitor qarzdorligi mavjud 243 ta korxona tomonidan 140 mln AQSH dollari qiymatidagi tovarlar eksport qilindi. Mazkur o'zgartirish eksportyorlarning tashqi savdo faoliyatini sezilarli darajada yengillashtirdi hamda ishonchli tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashga xizmat qildi.

Shu bilan birga, amaldagi qonunchilikka ko'ra, muddati o'tgan debitor qarzdorlik yuzaga kelganda soliq organlari tomonidan moliyaviy jarima qo'llaniladi va bunda eksportyorning moliyaviy barqarorligi, soliq intizomi, eksport hajmi hamda barqarorlik reytingi inobatga olinmaydi.

Natijada, bir tomondan, davlat ishonchli eksportyorning keyingi eksport operatsiyalarini erkin amalga oshirishiga imkoniyat yaratsa, ikkinchi tomondan, aynan shu eksportyorga moliyaviy sanksiyalar umumiy tartibda qo'llaniladi.

Mazkur holat davlat siyosatida qo'llanilayotgan rag'batlantirish mexanizmlari o'rtasidagi o'zaro uyg'unlikni yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi (4-jadval).

4-jadval
Muddati o'tgan debitor qarzdorlik bo'yicha amaldagi yondashuv⁸

Davlat organi	Amaldagi tartib
Bojxona qo'mitasi	"BB" va undan yuqori reytingga ega eksportyorlarga yengillik mavjud
Soliq qo'mitasi	Reytingdan qat'i nazar, moliyaviy jarima qo'llaniladi

Xalqaro tajribada Jahon bojxona tashkilotining (WCO) SAFE Framework of Standards hujjatida ham ishonchli iqtisodiy operatorlarga (Authorized Economic Operator – AEO) soddalashtirilgan bojxona tartib-taomillari va qo'shimcha yengilliklar berish tavsiya etilgan (WCO, 2021, Pillar II; WCO, 2022, Chapter 3) [22]. Mazkur yondashuv davlat nazoratini xavfga asoslangan mexanizmlar asosida tashkil etish hamda halol tadbirkorlarni rag'batlantirish xalqaro amaliyotning muhim tamoyillaridan biri ekanligini ko'rsatadi.

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, eksportyorlarning barqarorlik reytingini bojxona nazorati bilan bir qatorda soliq ma'murchiligida ham inobatga olish davlat nazoratining izchilligi va xavfga asoslangan boshqaruv tamoyillariga mos keladi. Shu sababli "BB" va undan yuqori reytingga ega eksportyorlarni muddati o'tgan debitor qarzdorlik uchun moliyaviy javobgarlikdan ozod etish eksportni rag'batlantirish va halol tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashning samarali vositasi bo'lishi mumkin.

Buning natijasida bojxona va soliq organlari faoliyatida yagona huquqiy yondashuv ta'minlanadi, halol eksportyorlar rag'batlantiriladi, eksport faoliyatidagi moliyaviy yuk kamayadi, davlat nazoratining xavfga asoslangan modeli rivojlantiriladi, eksportyorlarning moliyaviy xarajatlari kamayadi, eksport faoliyatining uzluksizligi ta'minlanadi, tadbirkorlarning davlat organlariga bo'lgan ishonchi oshadi, barqarorlik reytingi institutining amaliy ahamiyati kuchayadi hamda eksport hajmi va valyuta tushumlarining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

(v) Eksport shartnomalari bo'yicha umidsiz debitor qarzdorliklarni hisobdan chiqarish jarayonlarini "E-kontrakt" axborot tizimi orqali raqamlashtirish

Eksport shartnomalari ijrosida ayrim hollarda xorijiy kontragentlarning bankrotligi, tugatilishi, jismoniy shaxsning vafot etishi, sud qarorlari yoki boshqa obyektiv sabablarga ko'ra eksport tushumlarini undirish imkoni bo'lmaydi. Natijada eksport shartnomalari bo'yicha umidsiz debitor qarzdorlik yuzaga keladi.

Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-apreldagi 216-son qaroriga muvofiq, bunday qarzdorliklarni hisobdan chiqarish hududiy komissiyalar, Soliq qo'mitasi hamda Hukumat komissiyasi ishtirokida amalga oshiriladi.

Mazkur tartib eksportyorlarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan bo'lib, amaliyotda ushbu jarayonlarni yanada soddalashtirish va tezkorlashtirish imkoniyatlari mavjud.

O'rganishlar natijasida umidsiz debitor qarzdorliklarni hisobdan chiqarish mexanizmini takomillashtirish mumkin bo'lgan quyidagi yo'nalishlar aniqlandi.

Birinchidan, murojaatlarni ko'rib chiqish jarayonlari asosan qog'oz shaklida amalga oshiriladi.

Ikkinchidan, hududiy komissiya xulosalarini tayyorlashda 10 dan ortiq davlat organlari ishtirok etadi.

Uchinchidan, individual tartibda hal qilinishi mumkin bo'lgan murojaatlar ham umumiy komissiya tartibida ko'rib chiqiladi.

To'rtinchidan, tadbirkor murojaatining qaysi bosqichda ekanligini elektron tarzda kuzatish imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurati mavjud.

Natijada mazkur jarayonlarni raqamlashtirish tadbirkorlarning vaqt va ma'muriy xarajatlarini yanada maqbullashtirish imkonini beradi.

Amaliy tajriba doirasida "JTA Milk" MChJ eksport shartnomasi misolida umidsiz debitor qarzdorlikni hisobdan chiqarish jarayoni xronometraj usulida kuzatilganda, uning umumiy davomiyligi 11 oyni tashkil etgan. Mazkur holat amaldagi mexanizmni eksport faoliyati talablariga yanada moslashtirish imkoniyati mavjudligini ko'rsatadi (5-jadval).

5-jadval
Amaldagi mexanizmni takomillashtirish yo'nalishlari⁹

Holat	Amaliy natija
Jarayon qog'oz shaklida	Jarayonni elektronlashtirish orqali muddatlarni qisqartirish imkoniyati mavjud
10 dan ortiq idora ishtiroki	Idoralararo hamkorlikni avtomatlashtirish imkoniyati mavjud
Individual ishlar ham komissiyada ko'riladi	Individual va komissiyaviy tartibni differensial qo'llash mumkin
Onlayn monitoring imkoniyati cheklangan	Elektron kuzatuv tizimini joriy etish mumkin
Inson omili yuqori	Avtomatlashtirish orqali inson omilini kamaytirish mumkin
Takroriy hujjatlar mavjud	Elektron ma'lumot almashinuvi orqali hujjatlar sonini maqbullashtirish mumkin

Xalqaro tajribaga nazar tashlasak, Jahon bankining Doing Business 2020 hisobotida ham tashqi savdo hujjatlarini elektron shaklda rasmiylashtirish va davlat organlari o'rtasida axborot almashinuvini avtomatlashtirish eksport-import operatsiyalariga sarflanadigan vaqt va xarajatlarni sezilarli darajada qisqartirishi qayd etilgan (World Bank, 2020, "Trading Across Borders") [23].

Mazkur xalqaro tajriba umidsiz debitor qarzdorliklarni "E-kontrakt" tizimi orqali elektron hisobdan chiqarish mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiqligini tasdiqlaydi. Shu sababli "Umidsiz qarzdorliklarni elektron hisobdan chiqarish" modulini ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mazkur modul elektron murojaat yuborish, avtomatik hujjat almashinuvi, individual va komissiyaviy tartibni avtomatik ajratish, elektron kelishuv, QR-kodli xulosalar, tadbirkor uchun onlayn monitoring va avtomatik hisobot funksiyalarini o'z ichiga olishi lozim.

Natijada qarzdorlikni hisobdan chiqarish muddati 3–12 oydan 15 kungacha qisqarishi, qog'oz hujjatlar aylanishi kamayishi, inson omili qisqarishi, eksportyorlarning ma'muriy xarajatlari maqbullashishi hamda asossiz moliyaviy jarimalarning oldini olish imkoniyati kengayishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari O'zbekistonda valyuta siyosatini liberallashtirish va tashqi savdoni erkinlashtirish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar mamlakat eksport salohiyatining oshishiga xizmat qilganligini ko'rsatdi. Xususan, 2015–2025-yillarda eksport hajmining 12,5 mlrd AQSH dollaridan 33,8 mlrd AQSH dollarigacha oshgani amalga oshirilgan islohotlarning ijobiy samarasini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tahlillar eksport faoliyatida valyuta nazoratining ayrim talablarini yanada takomillashtirish eksportchilar uchun ma'muriy jarayonlarni maqbullashtirish imkonini berishini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida aniqlangan masalalarni takomillashtirish hamda eksportni yanada rag'batlantirish maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, invoices asosida eksport qilishda xorijiy xaridor tomonidan tovar qiymatining kamida 50 foizini oldindan to'lash talabini bekor qilish va invoices asosidagi eksport operatsiyalarini eksport shartnomalari bilan teng huquqiy sharoitlarda amalga oshirishga ruxsat berish.

Ikkinchidan, milliy valyutada amalga oshiriladigan eksport operatsiyalarida ham xorijiy valyutadagi eksport kabi tovarlarni muddatli to'lov (qarzga sotish) sharti asosida eksport qilish imkoniyatini joriy etish hamda hisob-kitob valyutasiga qarab qo'llanilayotgan talablarni o'zaro uyg'unlashtirish.

Uchinchidan, savdo uylari orqali konsignatsiya eksportining iqtisodiy xususiyatidan kelib chiqib, ayrim turdagi mahsulotlar uchun valyuta tushumini ta'minlash muddatini 180 kundan 365 kungacha uzaytirish hamda valyuta nazoratini tovar xususiyatiga asoslangan differensial yondashuv asosida tashkil etish.

To'rtinchidan, barqarorlik reytingida "BB" va undan yuqori toifaga ega eksportyorlarni muddati o'tgan debitor qarzdorlik uchun moliyaviy javobgarlikdan ozod etish orqali bojxona va soliq organlari faoliyatida yagona xavfga asoslangan nazorat tamoyillarini joriy etish.

Beshinchidan, "E-kontrakt" tashqi savdo axborot tizimida umidsiz debitor qarzdorliklarni elektron hisobdan chiqarish modulini ishlab chiqish, davlat organlari o'rtasida elektron axborot almashinuvini yo'lga qo'yish hamda mazkur jarayonlarni to'liq raqamlashtirish.

Mazkur takliflarning amalga oshirilishi eksport operatsiyalarini soddalashtirish, ma'muriy tartib-taomillarni maqbullashtirish, davlat nazoratini xavfga asoslangan tamoyillar asosida tashkil etish, eksportyorlarning vaqt va moliyaviy xarajatlarini kamaytirish hamda mamlakat eksport salohiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy valyuta nazorati tizimi eksportni qo'llab-quvvatlovchi, halol eksportyorlar uchun qulay sharoit yaratuvchi, raqamlashtirilgan va xavfga asoslangan boshqaruv mexanizmi sifatida rivojlantirilishi lozim. Aynan shunday yondashuv O'zbekistonning "double landlocked" davlat sifatidagi geografik xususiyatlarini savdoni yengillashtirish orqali samarali boshqarish, eksport geografiyasini kengaytirish va milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentabrdagi PF-5177-son "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni.: <https://lex.uz/uz/docs/-3326421>
2. United Nations. Vienna Programme of Action for Landlocked Developing Countries for the Decade 2014–2024. — New York: United Nations, 2014; World Bank. Trade Facilitation Support Program (TFSP). — Washington, DC: World Bank.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi "Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-21-son Farmoni.: <https://lex.uz/uz/docs/-8050769>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-noyabrdagi "Tashqi savdo faoliyatini yanada erkinlashtirish va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3351-son qarori.: <https://www.lex.uz/uz/docs/-3470718>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 1-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5495-son Farmoni.: <https://lex.uz/uz/docs/-3845273>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 24-maydagi "Eksport faoliyatini moliyalashtirish va sug'urta himoyasi mexanizmlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4337-son qarori.: <https://www.lex.uz/uz/docs/-4351732>
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 21-apreldagi "Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5087-son qarori.: <https://lex.uz/uz/docs/-5382179>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 7-sentabrdagi "Eksportchi korxonalarni rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6306-son Farmoni.: <https://lex.uz/ru/docs/-5617897>
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 27-apreldagi "Bojxona ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-122-son Farmoni.: <https://lex.uz/docs/-5998615>
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 30-sentabrdagi "Tadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-228-son Farmoni.: <https://lex.uz/docs/-6217257>
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-fevraldagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini «Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi PF-27-son Farmoni.: <https://lex.uz/docs/-6396146>
12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 11-fevraldagi "Bojxona ma'muriyatchiligi tartib-taomillarini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 77-son qarori.: <https://lex.uz/docs/-7387486>
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 25-martdagi "Davlat bojxona xizmati organlarining faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-57-son Farmoni.: <https://lex.uz/uz/docs/-7451997>
14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 1-dekabrdagi "Qurilish materiallari sanoatini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-365-son qarori.: <https://lex.uz/uz/docs/-7873803>
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 17-dekabrdagi "Bojxona ma'muriyatchiligi va tashqi savdo tartibotlarini yanada soddalashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-250-son Farmoni.: <https://www.lex.uz/ru/docs/-7934915>
16. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar [Elektron resurs]. — URL: https://stat.uz/img/makrokorsatkichlar-uz_ru_en.pdf.
17. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 22-oktabrdagi "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi O'RQ-573-son Qonuni.: <https://lex.uz/ru/docs/-4562834>
18. World Trade Organization. Trade Facilitation Agreement. — Geneva: World Trade Organization, 2017.

19. International Chamber of Commerce. Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP 600). ICC Publication No. 600. — Paris: ICC Publishing, 2007; International Chamber of Commerce. Guidance Papers on UCP 600. — Paris: ICC.
20. Organisation for Economic Co-operation and Development. Trade Facilitation Indicators. — Paris: OECD Publishing, 2021.
21. World Customs Organization. SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. — Brussels: WCO, 2021; World Customs Organization. Authorized Economic Operator (AEO) Compendium. — Brussels: WCO, 2022.
22. World Bank. Doing Business 2020. — Washington, DC: World Bank, 2020.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 8/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>